

Türkiye Kivi Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu ve Potansiyeli

Hamdi ZENGİNBAL

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu MYO Bahçe Tarım Programı,
14200 BOLU

Özet

Dünya kivi üretimi özellikle Akdeniz ülkelerinin yetiştiriciliğine başlamasından sonra hızlı bir artış göstermiştir. Bu gün dünyada toplam 1.350.207 ton kivi üretimi yapılmaktadır. Bu üretimde İtalya, Yeni Zelanda ve Şili önemli paya sahiptir. Türkiye 26.554 ton kivi üretimiyle dünya üretiminde 9. sırada yer almaktadır. Yaklaşık 20 yıllık bir geçmişe sahip olan ülkemiz kivi yetiştiriciliğinde Karadeniz ve Marmara bölgeleri mevcut durum ve potansiyelleri dolayısıyla öne çıkmaktadırlar. Bu çalışmada, Türkiye kivi yetiştiriciliğinin mevcut durumu ve potansiyeli ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dünya, Türkiye, Kivi Üretimi

1. Giriş

Dünyada çeşitli yeni üzüksü meyve türlerinin yetiştiriciliği yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu meyve türlerinden biri olan kivi, 2. Dünya Savaşından sonra kültürel olarak yetiştirilmeye başlanmış ve yoğun bir ilgiyle karşılaşmıştır. Anavatanı ve ilk kültüre alındığı ülke Çin olan kivi, dünyaya tanıtılmasında ve ticari yetiştiriciliğinin geliştirilmesinde en önemli rolü Yeni Zelanda oynamıştır (1, 2).

Dünya kivi üretiminde Akdeniz ülkeleri, toplam üretimin % 40'dan fazlasının üreticisi konumundadır (3). Akdeniz ülkelerinden biri olan Türkiye, kivi üretim çalışmalarına 1988 yılında başlamış ve ilk olarak sahil bölgeleri ağırlıklı olmak üzere farklı 15 ayrı ekolojide adaptasyon, demonstrasyon bahçeleri kurulmuştur. Bu çalışmalar sonucu Karadeniz, Mar-

mara ve Ege sahil bölgeleri kivi yetiştiriciliğine uygun olduğu saptanmıştır (4).

Türkiye kivi yetiştiriciliğine geç başlamasına rağmen yeni kurulan ve verime yatan bahçe sayılarının artmasıyla dünya kivi üretiminde 9. sıraya ulaşmış ve önümüzdeki yıllarda üretim daha da artacaktır. Bu çalışmada, dünya kivi üretimindeki değişimler ile Türkiye kivi yetiştiriciliğinde mevcut durumu, potansiyeli ve geleceği konusunda görüşler sunulacaktır. 2012 yılı üretim verileri resmi olarak açıklanmaması nedeniyle metinde tartışma ve yorumlarda 2010 yılı üretim verileri esas alınmıştır.

2. Dünya Kivi Üretimi

Dünya kivi üretimi, FAO kayıtlarına göre 21 ülkede ticari olarak yapılmakta ve üretim 1995 yılında 890.809 ton iken 2010 yılında 1.350.207 tona yükselmiştir. 1995 yılından itibaren 5 yıl aralıklarla kivi yetiştiricisi ülkelerin üretim değerleri Çizelge 1’de verilmiştir. Dünya kivi üretimi, 1995-2000 yılları arasında %14,7, 2000-2005 yılları arasında %15,6, 2005-2010 yılları arasında %14,3 oranında artışlar göstermiştir. Bu rakamlar, son 15 yılda kivi yetiştiriciliğine olan ilginin sürekli arttığını göstermektedir. Ülkelerin dünya kivi üretimindeki paylarına bakıldığında, 415.877 tonluk üretimle İtalya’nın ilk sırada yer aldığı, bunu 378.500 tonla Yeni Zelanda ve 229.000 tonla Şili’nin izlediği görülmektedir. Diğer önemli üretici ülkeler sırasıyla, Yunanistan, Fransa, İran, A.B.D, İran, Japonya ve Türkiye’dir. Dünya kivi üretiminde en büyük pay aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi olan Akdeniz ülkelerine aittir. Kivi yetiştiriciliğine uygun ekolojilere sahip ülkelerden biri olan Türkiye, yetiştiriciliğe geç başlamasına rağmen son 15 yılda üretimde önemli artış sağlamıştır (3).

Çizelge 1. Dünya kivi üretiminin yıllara ve ülkelere göre dağılımı (3)

Ülkeler	1995	2000	2005	2010
Avustralya	4.280	5.000	4.222	4.300
Bulgaristan	340	-	40	36
Kanada	-	230	150	60
Şili	115.000	115.500	150.000	229.000
Kıbrıs	450	350	155	168
Fransa	74.525	83.705	76.635	70.422
Yunanistan	40.650	73.600	70.100	76.000
İran	3.000	20.350	30.000	34.200
İsrail	1.402	1.386	4.665	4.002
İtalya	314.032	345.692	415.052	415.877
Japonya	48.800	44.400	36.400	29.900
Kırgızistan	200	300	300	400
Yeni Zelanda	223.000	261.638	318.000	378.500
Portekiz	8.854	8.939	11.293	14.700
Kore	12.184	13.825	10.693	10.400
Slovenya	-	-	238	321
İspanya	9.332	14.285	10.931	23.100
İsviçre	388	400	374	213
Tunus	-	25	26	30
Türkiye	72	1.400	8.000	26.554
A.B.D.	34.300	30.844	33.747	32.024
Toplam	890.809	1.021.869	1.181.021	1.350.207

3. Türkiye Kivi Üretimi

Türkiye 2010 yılında toplam 17.189 dekar alanda 26.554 ton kivi üretmiştir. Meyve ağaçları sayısı, 675.695 meyve veren, 303.552 meyve vermeyen olmak üzere toplam 979.247 adet’tir. Bu rakamlar dikili ağaçlardan % 31’inin henüz verime yatmadığını göstermektedir. Mevcut ve yeni kurulmakta olan bahçelerin verime başlamasıyla, Türkiye kivi üretiminde hızlı bir artış görülebilecektir. Diğer yandan, kayda alınmamış bir dekardan küçük çok sayıda bahçelerin bulunması kivi üretimi, ağaç varlığı ve kapladıkları alan ile ilgili istatistiklerde sorunlar oluşturmaktadır. Mevcut üretimle, 31 kg/ağaç verimi söz konusu olup bunun tam verim çağlarında 50 kg/ağaç olarak ikiye katlanması beklenebilir (Çizelge 2, 4) (5).

Türkiye kivi üretimi Karadeniz, Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde yapılmaktadır. Üretimin %66,27'sini Karadeniz, %32,01'ini Marmara bölgeleri gerçekleştirmektedir. Akdeniz ve Ege Bölgelerinde üretim düşüktür. Bunda, bu bölgelerde çok sayıda ticari türün yetiştirilmesi, yetiştirilen türlerle ilgili sanayi ve pazarlama ağının gelişmiş olması ve özellikle yüksek yaz sıcaklıklarından kaynaklanan iklimsel sorunların etkili olduğu söylenebilir (Çizelge 2) (5).

Çizelge 2. Türkiye kivi üretiminin bölgelere göre dağılımı (5)

Bölgeler	Meyve alanı (dekar)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Akdeniz	467	393	1,48	20	19.734	6.533	26.267
Ege	42	65	0,24	29	2.210	265	2.475
Karadeniz Bölgesi	11.841	17.596	66,27	40	427.031	222.772	649.623
Marmara Bölgesi	4.839	8.500	32,01	34	226.720	73.982	300.702
Toplam	17.189	26.554	100	31	675.695	303.552	979.247

Karadeniz bölgesinde kivilerin henüz %48'i verim çağındadır. Diğer ağaçların verime yatmasıyla birlikte bölge üretimi yaklaşık 2 kat artacaktır. Marmara bölgesinde ise kivilerin % 75'i verim çağındadır. Ağaçların verime yatmasıyla üretimin %25 artacağı söylenebilir. Diğer yandan verime yatmış bahçelerde tam verim çağına ulaşamamış ağaçların bulunduğu da dikkate alındığında

üretim artışlarının daha yüksek olabileceğini söyleyebiliriz. Öncelikle, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde olmak üzere yeni kivi bahçe tesislerinin devam etmesi, kısa bir zaman diliminde bölge ve ülke üretimlerinde hızlı artışlara neden olacaktır (Çizelge 2) (5).

Karadeniz bölgesi, ürün çeşitlendirme ve alternatif ürün arayışları içinde olan bir bölgedir. Özellikle, bölgenin ana ürünlerinden olan çay ve fındık alanlarının daraltılmasına yönelik çeşitli projelerin olması, taban fiyatlı bu ürünlerde üreticinin zaman zaman yeterli gelir elde edememesi yeni yetiştiricilik alanlarına olan ilginin artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda, kivi en fazla ilgi gören tür olmuştur ve bu ilgi halen devam etmektedir. Kivi, Karadeniz özellikle orta ve doğu Karadeniz bölge ekolojisine uygun bir türdür. Bölgenin topoğrafik yapısı, işletme başına düşen arazi miktarının azlığı, bölge ekolojisine uygun ancak küçük alanlarda ekonomik gelir getirebilecek türlerin önemini arttırmaktadır. Kivinin ortalama veriminin 2-3 ton/da dolayında olması aynı zamanda soğuk hava depolarında 0 °C sıcaklık ve %90-95 oransal nem koşullarında 6 ay muhafaza edilerek daha uzun bir pazarlama sürecine sahip olması (1; 6) bölgeye uygunluğunu daha da arttırmaktadır.

Türkiye kivi üretimi resmi kayıtlara göre, 25 ilde ticari olarak yapılmaktadır. Türkiye kivi üretimine 1988 yılında adaptasyon çalışmalarıyla başlamış ve 1994 yılında resmi kayıtlara ilk üretim değerleri yansımıştır (Çizelge 3, 4). Türkiye kivi üretimi 1994 yılında 7 ton iken

2010 yılında 26.554 tona ulaşmıştır (5). Bu rakamlar, son 16 yılda kivi yetiştiriciliğine olan ilginin sürekli arttığını göstermektedir. 1994 yılından 2010 yılına kadar il bazında Türkiye üretim değerleri Çizelge 3’de verilmiştir. Türkiye kivi üretimi sadece 2004 yılında 2003 yılına göre (%-27,3) yaz kuraklığı ve ilkbahar geç donlarından dolayı azalış göstermiştir. Bunun dışında kivi üretim değerleri bir önceki yıla göre sürekli artış göstermiştir. Son iki yılda (2009 - 2010) artış %12,1 olmuştur. Bu göstergeler neticesinde önümüzdeki yıllarda da %10’ün üzerinde kivi üretim artışının olacağını söyleyebiliriz.

Türkiye kivi yetiştiriciliği iller bazında inceleyecek olursak (Çizelge 4), en fazla üretim sırasıyla Yalova, Ordu ve Rize illerinde gerçekleşmiştir. Bu 3 il Türkiye Kivi üretiminin %68’ini karşılamaktadırlar. Bu illeri Giresun, Samsun, Kocaeli, Trabzon, Bursa ve Artvin illeri izlemektedir. Yalova ilinde mevcut ağaçlarının %82’sinin meyve veriyor olması önümüzdeki yıllarda üretim miktarını çok fazla arttırmayacağını göstergesidir. Bunun yanında Rize, Ordu, Giresun, Samsun, Trabzon ve Artvin illerinde önümüzdeki yıllarda üretimin çok daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Son yıllarda bu illerde kivi muhafazası için soğuk hava depolarının ve pazarlama için kooperatiflerin kurulması yetiştiriciliği teşvik etmektedir. Kivi, Artvin ve Rize’de diğer yerlere göre çok daha iyi vegetatif ve generatif gelişme göstermektedir. Doğu Karadeniz’den batı Karadeniz’e doğru gidildikçe gelişme düzeyi azalmaktadır. Bunda hava oransal nemi-

nin düşmesinin ve yağış rejimindeki değişmelerin etkili olduğu söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Türkiye, kivi yetiştiriciliğine geç başlamasına rağmen önemli üretim düzeyine ulaşmış ve dünya üretiminde 9. sıraya yükselmiştir. Ancak kurulan ve kurulmakta olan bahçelerin verime yatmasıyla üretimde daha fazla artışlar meydana gelecektir. Türk halkının kiviye sevmiş olması da bu artışa katkıda bulunmaktadır.

Özellikle Karadeniz bölgesindeki yeni ürün arayışlarında, bölge ekolojisine uygunluğu, küçük alanlardan ekonomik gelir sağlayabilmesi, gençlik kısırlığı döneminin kısa olması nedeniyle erken verime başlaması, muhafazaya uygun olması, taze tüketim yanında çeşitli gıda alanlarına hammadde olabilmesi ve insan sağlığı açısından besin içeriğinin yüksek olması nedenleriyle, kivi önemli bir avantaja sahiptir. Bu doğrultuda kivi yetiştiriciliğine ve tüketimine olan ilgi ülke genelinde olduğu gibi Karadeniz bölgesinde de artarak devam etmektedir.

Karadeniz bölgesi yanında Marmara bölgesi de mevcut durum ve potansiyeli yönünden, kivi yetiştiriciliğindeki önemini giderek artırabilecek bir bölgedir. Ülkemiz tarım kollarında yaşanan sorunlardan biri de üretim ile pazarlama ve değerlendirmenin ayrı ayrı ele alınmasıdır. Kivi yetiştiriciliğinde diğer meyve türlerinde yaşanan üretim fazlası sorunlarının yaşanmaması, üretimini ve

verimliliğini arttıranların ürettiklerine pişman olmaları için, üretim projeksiyonlarıyla birlikte pazarlamanın da ele alınması, bu amaçla alternatif pazarların sağlanması ve ürün değerlendiren sanayi kuruluşlarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan üretim, ambalajlama ve pazarlamada standardizasyona uyulabilmesini sağlayacak alt yapı kurulmalıdır. Ancak bu yolla üretilen ürünün en ekonomik şekilde tüketime sunulabilmesi ve ülke ekonomisine en yüksek katkının sağlanabilmesi mümkün olabilir. Bunun yanında standart fidan üretimi yapılarak bu fidanlarla bahçeler tesis edilmelidir.

Kaynaklar

- 1. Sale, P.R., 1985. *Kiwifruit Culture*. (Ed. D. A. Williams). V. R. Ward. Government Printer, Welling, 95p, New Zealand.
- 2. Eriş, A., 1989. *Türkiye İçin Yeni Bir Meyve Türü Kivi*. T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları No: 22, Ankara.
- 3. Anonim a, 2010. *FAO Statistical Database*. www.fao.org.
- 4. Yalçın, T., Öztürk, M., 2001. *Kivi Raporu*. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Üretim (Meyvecilik) Özel İhtisas Komisyon Raporu s.: 471- 493, Ankara.
- 5. Anonim b, 2010. *Türkiye İstatistik Kurumu*. www.tuik.gov.tr.
- 6. Özcan, M., Zenginbal, H. 2001. *Kivi Yetiştiriciliği*. O.M.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın Bülteni No: 1, Samsun.

Çizelge 3. Türkiye kivi üretiminin yıllara ve illere göre dağılımı (5)

İller	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Adana	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80	80	84
Antalya	0	0	0	0	0	0	0	4	15	27	38	38	53	92	110	113	153
Artvin	0	0	1	1	82	16	299	562	174	276	155	261	376	400	550	740	623
Balıkesir	0	0	0	0	0	0	0	4	7	60	70	72	0	56	30	30	51
Bartın	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	5	7	6	9	49	49	40
Bursa	0	0	0	0	0	0	0	13	89	298	310	130	130	359	553	692	668
Çanakkale	0	3	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	9	8	8	8	5
Düzce	0	0	0	0	0	0	0	0	125	125	133	84	26	37	35	35	39
Giresun	2	2	3	6	16	30	92	230	322	688	448	1.085	2.283	2.732	2.167	2.268	2.629
İstanbul	0	0	0	5	4	5	5	7	3	4	4	4	8	8	8	38	34
İzmir	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	2	11
Kastamonu	0	1	3	6	9	11	16	24	19	32	38	38	50	92	149	179	231
Kocaeli	0	40	0	2	93	103	147	173	150	220	89	777	801	1.114	461	1.451	1.016
Mersin	4	0	0	0	0	0	5	6	16	23	31	40	45	54	114	114	156
Muğla	1	1	1	1	1	21	21	23	45	21	26	24	25	35	40	40	54
Ordu	0	0	3	4	17	26	91	282	261	1.113	672	1.396	1.368	1.964	1.828	2.033	6.242
Rize	0	2	22	99	235	289	328	142	398	1.056	203	1.317	1.183	2.016	2.654	3.115	5.108
Sakarya	0	0	1	3	5	10	6	23	26	16	25	33	88	55	220	233	110
Samsun	0	0	0	0	5	6	8	18	32	151	106	323	430	490	796	1.074	1.648
Sinop	0	0	0	0	1	1	10	10	9	9	9	13	13	12	53	52	15
Tekirdağ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	9	20
Tokat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	0
Trabzon	0	2	3	4	15	74	124	148	205	255	255	336	438	691	1.270	1.309	949
Yalova	0	20	38	50	205	237	237	667	559	1.053	1.321	1.942	3.551	4.944	3.060	3.315	6.557
Zonguldak	0	1	2	1	3	3	3	6	36	31	54	71	78	72	307	316	111
Toplam	7	72	85	190	700	840	1.400	2.358	2.500	5.500	4.000	8.000	10.962	15.242	19.530	23.689	26.554

Çizelge 4. Türkiye kivi üretiminin illere göre dağılımı (5)

İller	Meyve alanı (dekar)	Meyve alanı (%)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (%)	Meyve veren ağaç sayısı / Toplam ağaç %'si
Adana	102	0,59	84	0,32	13	6.250	1.000	7.250	0,74	0,86
Antalya	123	0,72	153	0,58	36	4.240	3.300	7.540	0,77	0,56
Artvin	740	4,31	623	2,35	45	13.900	13.500	27.400	2,80	0,51
Balıkesir	46	0,27	51	0,19	36	1.434	2.590	4.024	0,41	0,36
Bartın	201	1,17	40	0,15	25	1.615	6.545	8.160	0,83	0,20
Bursa	692	4,03	668	2,52	28	23.902	24.102	48.004	4,90	0,50
Çanakkale	5	0,03	5	0,02	16	305	700	1.005	0,10	0,30
Düzce	40	0,23	39	0,15	29	1.350	385	1.735	0,18	0,00
Giresun	2.278	13,25	2.629	9,90	37	71.097	56.180	127.277	13,00	0,56
Hatay	0	0,00	0	0	0	0	180	180	0,02	0
Isparta	0	0,00	0	0	0	20	15	35	0,00	0,57
İstanbul	66	0,38	34	0,13	35	975	1.035	2.010	0,21	0,48
İzmir	2	0,01	11	0,04	58	190	0	190	0,02	1,00
Kastamonu	184	1,07	231	0,87	37	6.320	6.270	12.590	1,29	0,50
Kırklareli	0	0,00	0	0	0	0	80	80	0,01	0
Kocaeli	451	3,15	1.016	3,83	55	18.495	4.590	23.085	2,36	0,80
Mersin	242	1,41	156	0,59	17	9.224	2.038	11.262	1,15	0,82
Muğla	40	0,23	54	0,20	27	2.020	265	2.285	0,23	0,88
Ordu	2.191	12,75	6.242	23,51	56	110.804	35.310	146.114	14,92	0,75
Rize	3.225	18,76	5.108	19,24	37	138.715	27.150	165.865	16,94	0,84
Sakarya	225	1,31	110	0,41	12	8.839	3.100	11.939	1,22	0,74
Samsun	1.338	7,78	1.648	6,21	41	40.130	33.150	73.280	7,48	0,55
Sinop	52	0,30	15	0,06	21	700	4.310	5.010	0,51	0,14
Tekirdağ	9	0,05	20	0,07	23	870	200	1.070	0,11	0,81
Trabzon	1.324	7,70	949	3,57	25	37.930	26.057	63.987	6,53	0,59
Yalova	3.305	19,23	6.557	24,69	38	170.550	37.200	207.750	21,23	0,82
Zonguldak	308	1,79	111	0,42	19	5.820	14.300	20.120	2,05	0,29
Toplam	17.189	100	26.554	100	31	675.695	303.552	979.247	100	0,69

